

## MŰVÉSZET ÉS TÁRSADALOM GUYAU SZERINT.

Alig van könyv, mely a művészet és társadalom kapcsolatos kérdéseit behatóbb tanulmány tárgyává tette volna, mint Guyau munkája: *A művészet társadalomtudományi szempontból*,\*) és bizonyára nincs szerző, mely ezt oly filozófiai mélységgel tette volna, úgyszólván egészen új, önálló művészetfilozófiát és pedig sociologiai, társadalmi jellegű művészetfilozófiát alkotván.

*Guyau* a korán, harminczhárom éves korában, elhunyt francia filozófus rövid élete alatt is sok munkát írt s ezekben sok eredeti gondolatot röpitett világgá. Munkái leginkább a művészeti és társadalmi kérdések körében mozognak. A legkiválóbb és legnagyobb hatást tett két munkája is ilyen: *A jövő vallástalansága*,\*\*) társadalomtudományi tanulmány és *A művészet társadalomtudományi szempontból*. Mi itt utóbbi munkáját óhajtjuk ismertetni s ennek alapján behatóan kifejteni Guyau felfogását a művészetről és a társadalomról.

A művészettel sociologiai szempontból foglalkozó e munka elé *Alfred Fouillée*, a kiváló filozófus írt bevezetést, melyben világos és rendszeres foglalatát adja Guyau társadalmi felfogásának a művészetről. E kitűnően sikerült, világos összefoglalás külön is megjelent *Alfred Fouillée* munkájában: *Az erkölcs, a művészet és a vallás Guyau szerint*.\*\*\*) Guyau sociologiai jellegű művészet filozófiájáról szólva vétek volna *Fouillée* kitűnő összefoglalásait s elemzését fel nem használni s így mi is a főgondolatoknál jó hasznát fogjuk látni.

Guyaunak talán egyik munkája sem volt oly különös hatással, mint *A jövő vallástalansága* mely általános csodálat tárgya volt, s melyet nem hiába említettünk *A művészet társadalom-*

\*) *M. Guyau. L'Art au point de vue Sociologique.* Bibliothèque de philosophie contemporaine. Paris Félix Alcan, 1895 (2<sup>e</sup> éd.).

\*\*) *M. Guyau. L'Irréligion de l'Avenir, étude de sociologie.* Paris, Félix Alcan.

\*\*\*) *Alfred Fouillée. La Morale, l'Art et la Religion selon Guyau* (avec un beau portrait de Guyau). Paris, Félix Alcan.

*tudományi szempontból* című munkával együtt, mert közöttük szoros összefüggés található. Nem csak azért tehető e két munka egymásmellé, mert a két legnagyobb hatást tett munkája a francia filozófusnak, nemcsak mert mind a kettő társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozik, hiszen az elsőt szerző egyenesen társadalomtudományi tanulmánynak nevezi, a másiknak címe is mutatja, hogy benne a szerző a művészetet s egyáltalán az esztétikai jelenségeket, mint sociológiai jelenségeket vizsgálja, hanem tartalmilag, a gondolatmenetet illetően is lényeges, szerves összefüggést találunk e két munka alapgondolata, felfogása közt. Így ha az utóbbi munkáról akarunk szólni, az előbbiből kell kiindulnunk.

*A jövő vallástalansága*-ban Guyau kimutatta a vallásos felfogásnak, egyáltalán a vallásos hitnek sociológiai tartalmát. Szerinte a vallásos felfogásnak nemcsak sociológiai szerepe, hanem sociológiai rendeltetése is van. Az emberek társadalmi összetartozandóságának, a »*társadalmi solidaritás*«-nak, a *társadalmi együttérzésnek*, amit ő úgy fejez ki, hogy »*Sympathie universelle*« vagy más helyen: »*synergie sociale*« hatalmas factorát látja a vallásos hit megnyilatkozásaiban, A vallásos hit jelenségei tehát szerinte fontos sociológiai jelenségek, melyeknek egyenes rendeltetésük a társadalmi együttérzés, összetartás felkeltése, ápolása, fentartása. Csakhogy sajnós e jótékony szerepe e jelenségeknek veszélyeztetve van s itt jövünk a könyvnek a címében kifejezett témájához, t. i. a jövő vallástalanságához. A vallásos felfogás, a vallásos hit gyöngül s Guyau szerint mindinkább tűnedezik, eleinte a társadalom felső osztályaiban később lassacskán átragadva (par une contagion lente) az alsó osztályokban.

Mielőtt tovább követnők e gondolatmenetet, vessünk egy pár általánosan áttekintő pillantást a másik, a művészetéről szóló munkára. Míg az előbbiben a vallásos felfogásnak sociológiai szerepét vizsgálta, a vallásos hit jelenségeit tekintette, mint sociológiai jelenségeket s mint ilyeneknek kereste társadalmi hatását, addig ez utóbbiban a művészet társadalmi szerepét vizsgálja, a művészet jelenségeit veszi szemügyre, mint sociológiai jelenségeket s mint ilyeneknek keresi sociológiai hatását. Világosan láthatjuk tehát a két munka kiinduló pontjának, a fő szempontoknak szoros összefüggését.

De ez csak a kiindulás. Ha most a két munka alapeszméjét s egész gondolatmenetét tekintjük, még szorosabb össze-

függést tapasztalunk. Vizsgálva ugyanis a művészeti jelenségeket, mint sociologiai jelenségeket s keresve sociologiai hatásukat, Guyau oda jut, hogy a művészi jelenségek még jobban, még hatalmasabban szolgálhatják a társadalmi együttérzést, mint a vallásos hit jelenségei, mert ezek az esztetikai jelenségek ép *első sorban érzések* s mint ilyenek azt az általános, társadalmi együttérzést leginkább hivatvák felkelteni s fentartani. A művészet tehát *a leghatalmasabb suggestív tényezője a társadalmi összetartozandóság érzésének*, a »Sympathie universelle«-nek, a Synergie sociale-nak. A művészet célja éppen ez, *a művészet lényege tehát sociologiai* és ezt nevezi ő sociabilitásnak, a *művészet sociabilitásának*, mondhatnák a művészet társadalmi rendeltetésének, mert ezt érti alatta.

Ha tehát a vallásos hit megnyilatkozásainak jelenségei, mint sociologiai jelenségek elsőrangú fontosságot mutatnak, ép sociabilitásuk következtében, azaz, hogy a társadalmi együttérzés hatalmas előmozdító tényezői, nem kevésbé fontos sociologiai szerepe van a művészetnek, sőt ennek *sociabilitása nagyobb*, azaz *hatalmasabb tényezője lehet a társadalmi együttérzés ápolásának* ép sajátosan hatékony suggestív eszközeivel, az *esztetikai érzésekkel*. íme a két munka alapeszméjének, vezérgondolatainak szoros kapcsolata.

De még szorosabbra vonhatjuk az összefüggést, ha az egész gondolatmenetre s a végkövetkeztetésre is kiterjeszkedünk. *A jövő vallástalanságá-*nak gondolatmenete odavezet, hogy a vallásos hit gyöngül s mindinkább tűnedezik, első sorban a felsőbb osztályok társadalmából, de lassankint átragadva, az alsóbb osztályokból is. Ha a sociabilitás e hatalmas tényezője így gyöngül, más tényezővel kell pótolnunk s ebben esik össze a két munka-végkövetkeztése, hogy t. i. *a gyöngülő vallásos hitet, mint a sociabilitás tényezőjét csak a művészet lehet hivatva pótolni, helyettesíteni, mint a miénk sociabilitása még nagyobb*.

Ez a legfontosabb tétel. Ebben foglalódik össze, úgy szólván Guyau egész sociologiai művészetfilozófiája. Ez a végkövetkeztetés, de mint cél benne rejlik az egész gondolatmenetben. E hatalmas gondolat afféle *irányító* (regulatív) *eszméje* egész filozófiai felfogásának, a milyenekről Kant beszél. Ennek rendező vezetése alatt csoportosulnak *A jövő vallástalansága* és *A művészet társadalomtudományi szempontból* című munkái összes gondolatai. E gondolat adja egyszersmind e két

munka szoros, benső, szerves összefüggésének gondolatmenet-béli egységét.

Látnivaló tehát, hogy e két munka mennyire kiegészíti kölcsönösen megmagyarázza egymást. Előlegesen általános tájékozódást szerezve így az irányító eszméről, a vezérgondolatról, nézzük most már a művészetről társadalomtudományi szempontból szóló munkát magát közelebről s itt nagy hasznát fogjuk látni Fouillé kalauzolásának jeles összefoglalásával, melyben az ismertető mit sem ártott a szerzőnek, sőt talán élesebben, praegnansabban fejezte ki az alapgondolatokat mint olyan ember, aki, mint a szerző rokona közlő, az első forrásból ismerte uralkodó gondolatait, művészetfilozófiai felfogását.

*A művészet társadalomtudományi szempontból* című munkában Guyau mindenekelőtt a művészet sociológiai jelentőségével foglalkozik. A munka két főrésze oszlik. Az első rész *Elvek* cím alatt a *művészet sociológiai, mivoltával* foglalkozik (essence sociologique de l'art) s a vezérgondolatnak s mellékeszméinek kifejtéséből áll; a második rész ez elvek *Alkalmazásai*-ről szól, a modern művészet sociológiai kifejlődését véve például (*«evolution sociologique de l'art contemporain»*). Az első részt most már az érzések, a lelki állapotok, felindulások vizsgálatán kezdve, t. i., hogy miképp terjednek ezek a társadalom egyes tagjain tovább,, oda jut, hogy a legmagasabb rangú *aesthetikai érzés is társadalmi jellegű érzés*.

Külön vizsgálva már most az aesthetikai, művészeti érzés jelenségeit részletesebben, arra az eredményre jut, hogy *»a művészet legmagasabb célja ép társadalmi jellegű aesthetikai érzés felkeltése«* (Le but le plus haut de l'art est de produire une emotion esthétique d'un caractère social). A részletekben sok érdekes kérdéstről szól, de sok olyasmiről is, amihez szó fér. Mindezek azonban inkább aesthetikai fontosságúak lévén, mi ezekre itt nem terjeszkedünk ki. A végső tétel az, hogy amint a vallás elsősorban sociológiai jelenség, s mint ilyen az embereket összekötő társadalmi viszonyok kiterjesztésével minden egyébre, a mindenségre, a kosmosra a társadalmi együttérzésen, synergián, együttműködésen munkál, míg a nevelés célja is ily társadalmi cooperatio előkészítése, erre vonatkozó gondolatok, vágyak folytonos *»suggestió«*-jával,\*) míg az erkölstan és

\*) *Nevelés és átöröklés* című munkájának a tárgya. Guyau, *Hérédité et Education*, étude sociologique. Paris, Félix Alcan.

tudomány is ezen munkál, de míg mind ez csak a gondolatok, vágyak közösségén munkál addig a *művészet feladata az érzések és pedig az érzékletek és lelki állapotok közösségét létrehozni a társadalmi összetartás érzését, a társadalmi együttérzést* (Sympathie sociale) tényleg *felkelteni s ápolni*. Így a művészet a társadalmi viszonyok kiterjesztése a kosmosra érzés dolgában (En resume, l'art est une extension, par le sentiment, de la société à tout....).

A művészeti, az esztetikai érzés tehát lényegesen társadalmi jellegű, socialis. Kibővíti az egyéni életet, összevegyítve az egyetemessel. A művészet célja, törvénye: társadalmi jellegű esztetikai felindulást kelteni. A művészet így socialisálja az egyedeket élvezeteik, gyönyörködésük irányítása, összekapcsolása, solidaritása által. Az érzések ily közössége pedig erősebb a gondolatok, az akarat közösségénél. Ezáltal eszköze a művészet a társadalmi egyetértésnek (la concorde sociale), mert jól mondja Fouillée: egyformán gondolkozni elég sok, de *nem elég ahhoz hogy egyformán akarjunk, ehhez az is kell, hogy egyformán érezzünk s erre a csodára a művészet képes*.

A *társadalmi solidaritás* a forrása a legmagasabb, legösszetettebb esztetikai felindulásnak. Az oly gyönyör, melyben nincs valami személyen felüli, valami általános emberi, nem maradandó, nem is a tulajdonképpeni szép gyönyöre Guyau felfogása szerint. »Az egyéni önzésnek az élettel összeférhető megtagadásában kell az esztetikának, a morálnak a maradandót (ce qui ne périra pas) keresnie.« Ez a társadalmi együttérzés, a Sympathie sociale örök forrása és célja. Ebből indul ki s ide tér vissza. Az igazi művészet nem a szakembereknek, a választottaknak szól csupán, csodálni fogja azt a nép is és a választottak kis csoportja is. Mindenki azt olvassa ki belőle, amit kiolvasni tud, akárcsak a természet műveiből.

A művészet után, az *alkotó lángelmét* veszi vizsgálat alá, mint a *sociabilitas előmozdító tényezőjét és új társadalmi környezet teremtőjét* (le génie, comme puissance de sociabilité et creation d'un nouveau milieu social). Míg az első fejezet a művészet sociológiai mivoltával foglalkozott, addig e második fejezet az alkotó művészi lángész sociológiai mivoltával foglalkozik. Guyau szerint most már természetesnek fogjuk találni, hogy az alkotó művészi lángész az együttérzésnek, a sociabilitásnak rendkívül intenzív formája, ki nem lehet el a nélkül, hogy új világot ne teremtsen magának. A lángelme különös képesség a szeretetre és mint minden igazi szerelem, hatalmasan tör a termékenyítésre, az új élet

teremtésére.« Egy szempontból azonos a művész munkája a tudóséval vagy a történetíróéval, t. i. hogy »a valamely törvényt kifejező, jelentős tényeket felfedezze (découvrir les *faits significatifs*, *expressifs d'une loi*), a melyek a jelenségek zavaros tömegében felismerő pontokul szerepelhetnek«. Csakhogy tegyük hozzá, míg a tudós, a történetíró itt megáll, nekik az volt a céljuk; addig a művésznek ez a kezdet s csak voltaképp most kezdődik tulajdonképpeni munkája, ezeknek *a jelentős tényeknek* megfelelő, eleven, élettől áradó kifejezése. Ez az alkotás. Erre érti Guyau, hogy a nagy művész az »élet felidézője« (évocateur de la vie).

Az alkotó lángészt és társadalmi környezetét tekintve először a *Taine-féle* felfogással foglalkozik, mely a lángelméket a társadalmi, történelmi, fizikai környezetből, *milieu-boi* magyarázta. A *milieu-iskolára* nézve minden jellemző adat *documentuin* és jelentős, *significatif*. A könyvek, az irodalmi termékek természetesen a legjelentősebb okiratok valamely korra. Ezért írhatta Taine »Az angol irodalom története« című nagy munkája elején: »Egy irodalom *történetét* akarom megírni s benne *egy nép pszichológiáját kutatni*.« A Taine-féle iskola tehát a lángelméket korukból magyarázta s úgy mondhatjuk a lángelméket feláldozta a kornak.

Ez iskolával szemben lépett fel *Hennequin*, a mint maga nevezte a »*Tudományos Kritika*«-t\*) hirdető dolgozataival. Ha a Taine-féle iskola kiváló haladást jelzett a maga korában, nem kevésbbé kitűnök Hennequin kritika-tanulmányai. Hennequin más módszert ajánl a Taine-é helyébe. Nem arra a lehetetlenségre akar vállalkozni, mint maga mondja, hogy talán irodalmából határozzunk meg egy népet, csakhogy nem a nemzetekhez kell kötnünk a lángelméket, a hogy Taine tette, hanem a lángelméknek kell alárendelnünk a nemzeteket úgy tekintve a népeket művészeik, a közönséget bálványaik, a tömeget vezetőik hatása alatt. Más szóval az irodalom nem azért fejezi ki a nemzetet magát, mert ő hozta létre, hanem mert elfogadta, csodálta, gyönyörködött benne s önmagára ismert benne. Vagyis a műremek csak azokat indítja meg, a kiknek kifejezője, kifejező jele (dont eile est *le signe*). A nemzeti irodalom ily munkákból, ily jelekből áll. Valamely nép irodalomtörténete, művészettörténete, ha az éppen semmi sikert sem aratott munkákat kiküszö-

\*) *Hennequin: La Critique scientifique.*

bőljük s minden szerzőt nemzeti dicsősége arányában méltunk, »az illető nemzet tipikus lelki szervezeteinek, vagyis ama nemzet pszichológiai fejlődéseinek sorozatát mutatja«.\*)

Ez a Hennequin-féle tétel. Bizonyára a maga általánosságában igazat kell neki adnunk, sőt nagyrészt a részletekben is. Mindamellett azonban mind e jelenségekben tekintetbe kell vennünk a suggestio hatalmas szerepét, mely észrevétlenül munkál folyton, a hogy azt a társadalmi jelenségekre oly szépen fejtette ki *Le Bon* »Az embertömegek pszichológiája« című jeles munkájában.\*\*\*) Mindez azonban messze vezetne bennünket, térjünk vissza Guyauhoz.

A Taine-féle milieu-iskolával és a Hennequin-féle tudományos kritikával szemben Guyau a lángészt és társadalmi környezetét vizsgálva fontosnak tartja annak megkülönböztetését, hogy itt *három különféle társadalomról van szó*: 1. az a valóságos előbb létező (préexistante) társadalom, a mely feltételezi és létrehozza a lángelmét; 2. az ideálisan módosított társadalom, a lángész alkotása, a vágyak, érzések, álmok világa, melyet fejében teremt s mely tervezgetés a lehetőség szerint; és 3. új társadalom alakulása ennek következtében, ez a lángelme csodálónak, bámulónak társadalma, akik *utánzás* útján többé-kevésbé megvalósítják *újítását*. Tarde,\*\*\*)) a jeles francia sociologus ugyanis *kimutatta*, hogy a társadalmi világnak két fő mozgatója az *utánzás* és az *újítás*. így lesz a »lángész új társadalmi környezetek teremtője, vagy a régi környezetek módosítója « (le génie est un créateur des milieux nouveaux on un modificateur des milieux anciens). »A cselekvés lángelméi (Les génies d'action), mint Caesar, Napoleon azzal az új társadalommal valósítják meg szándékaikat, a mely társadalmat maguk körül támasztanak s magukkal ragadnak. Az elmélkedés, a művészet emberei is így cselekesznek«. Az elmélkedés csak az első láncszemére redukált cselekvés. Ennek emberei a lelkeket mozgatják meg, nem a testeket, az erkölcsöket, a gondolatokat módosítják. Ebben rejlik a »művészet civilizáló hatása« (l'effet civilisateur des arts).

\*) *Hennequin: La Critique scientifique.*

\*\*\*) *Gustave Le Bon: Psychologie des foules.* Paris, F. Alcan. Részletes magyar ismertetése: *Dr. Pekár Károly: Az embertömeg pszichológiája.* Gustave Le Bon könyvének ismertetése. Athenaeum, 1899. I., II.

\*\*\*)) *G. Tarde. Les Lois de limitation, étude sociologique.* Paris, F. Alcan. *Les Lois sociales,* Paris, F. Alcan.

A harmadik fejezet természetszerűleg vezet át a lángelme és környezete vizsgálatától most már ahhoz a kérdéshez, hogy milyen legyen az igazi *kritika*. Guyau szerint az igazi kritika nem az írónak, sem környezetének, hanem magának a munkának kritikája. A Taine-féle iskola történelmi kritika volt, de nem tanulmányozta eléggé az irodalmi művekben rejlő egyéniséget, magát a munkát (*l'oeuvre en soi*), a hogy Flaubert elvárná a kritikától, a mint ezt egyik levelében írja. Az igazi kritika magának a munkának tanulmánya.

Az igazi kritikusknak pedig fősajátsága ép a *társadalmi együttérés, a sociabilitas (la Sympathie et la sociabilité)*, szóval ugyanaz a mi az íróé, csak hogy az írónál nagyobb fokban s alkotó képességgel kapcsolódva jelenik meg. A túlságosan kritikai elméknél bizonyos fokú insociabilitást (un certain fond d'insociabilité) találunk, melynek következtében nem hiszünk ítéletükben, amint hogy nekik maguknak sem szabadna bennük föltétlenül hinniök. Ezért helyesebb gyakran a nagy tömeg ítélete, mint az egyes szakkritikusoké.

Az igazi kritikának nem szabad megvetnie a *hominem unius libri*-t, sőt éppen az irodalmi műben rejlő egyéniséget kell vizsgálnia, valósággal »rapport«-ba kell vele lépnie, ahogy a hypnotizálók szokása mondani. Ha az irodalmi munka az *életet* ábrázolja találóan egyénítve, akkor félre kell minden dogmatikai szabályt tenni, az igazi kritikus csak növelni fogja az ilyen mű sociabilitását. Az igazi kritikus kiválóan sociabilis.

A művészet feladata lévén az élő lények között társadalmi együttérést hozni létre, ezt elsősorban az élet, az *egyéni ex társadalmi élet* találó festésével teheti (*l'expression de la vie individuelle et sociale*). Erről szól a következő fejezet. Az élet nyilatkozásaival szemben, találóan jegyzi meg Guyau, nem érezhetünk antipathiát. Az *élet maga sympathiánkkal kapcsolatos*, így ép az élet festése lesz kiválóan alkalmas az általános *sympathia*, a társadalmi együttérés felkeltésére. De innen magyarázható egyszersmind az *egyéni* és fontos szerepe, mert az élet mindig csak bizonyos egyéni alakban jelenik meg a valóságban. így a művészetben is fontos szerepe lesz az egyéni árnyéklatoknak az élet egy-egy hatalmas hulláma eme finom habfodrocskáinak s tükörcsképeinek.

Mind a mellett az egyéniség ily nagy szerepe bizonyos megszorítással értendő. »Ami merőben egyéni s nem fejez ki semmi tipikust, nem kelthet fel maradandó érdeklődést.« A



művészetnek tehát az egyéni jellemvonásokon kívül, az illetők *társadalmi* vonatkozásait kell főképp feltüntetnie s ép ezáltal fogja felébreszteni azt a társadalmi együttérzést, a melyek ápolására elsősorban hivatva. A legnagyobb alakok: Hamlet, Alceste, Faust, Werther ezért ép oly valóságosak, mint a milyen symbolikusak; *ép úgy egyéniségek, mint ahogy typusok, typusokká nagyított egyének* (ce sont des individus grandis jusque à être des types).

A művészet célja tehát az *egyéni és társadalmi élet rajzával általános sympathiát kelteni fel az élőlények iránt* A társadalmi oldalt tekintve, könnyen eshetik a *conventionalismus* hibájába. Ennek kikerülésére a legbiztosabb eszköz az »egyéni érzés önkéntelensége,« amely »örök frisseséget« ad az érzéseknek, kikerüli a mindennapi, banális kapcsolatokat s akár a gyermek, az ily művész oly ámulattal tekint a körülötte zúgó életre, mint valami frissen kipattant virágra.

Innen a művészet egyik főszabálya az *őszinteség, az igazság*, ennek rajzára törekedik a *realismus* s ez az első rész utolsó fejezetének a címe. Azonban csak az idealismussal párosult realismus alkothat marandandót, a múltó perczet túlélőt. Hiába akarjuk az idealismust tagadni, Szépen mondja Musset:

Malgré nous, vers le ciel il faut lever les yeux  
 »Akaratunk ellenére is ég felé kell emelnünk szemeinket.« Csak a mi benső világunk, eszméink, érzéseink adnak művészi tartalmat a reális valóságnak. így mondja Bacon: *Ars est homo additus naturae*. Ily értelemben mondja Byron is:

Are not the mountains, waves and skies a part  
 Of me and of my soul, as I of them?

»A hegyek, a habok, az ég nem-e lelkem, valóm részei, amint én az övék?«

A tudományos eszméknek mind nagyobb szerepe a modern társadalmakban azonban, mint Guyau tartja, a művészet átalakulását fogja maga után vonni és pedig ily nemesebb értelemben vett realismus, ily ideális tartalmú realismus felé. A tudományos előrehaladással szükségképen növekedni fog tehát az őszinteség. A modern sokkal kritikaibb szellem nem tűrhet hazugságot. A képzelet alkotását csak akkor fogadjuk el, ha symbolikus, ha igaz gondolatnak kifejezése. »Az élet nem hazudik«, mondja Guyau. Ez adja meg a realismusnak, a művészet mind őszintébbé s igazabbá válásának jogosultságát.

Csakhogyan e téren sok kikerülendő veszedelmes szirt mered a művészre. Ezek a realismus túlságai, az őszinteség, az igazság túlkapásai, minek folytán megbomlik a szép, a művészet természetes egyensúlya.

A művészet a dissonanciát, a rútat is alkalmazhatja, de csak ellentét, contrast gyanánt. Az élet kizárja a tökéletest, a föltétlent. »Az újkori művészetnek a tökéletlenül (l'imparfait) kell felépülnie, mint az újkori metafizika a relativ fogalmán.« A művészet haladásával együtt jár a fokozódó sympathia az élet nyomorúságai, az apró emberek, a nyomorékok iránt. Sajátságos »kiterjesztése ez az aesthetikai sociabilitásnak«. A művészet a tudományt követte e nivelláló irányában. A régi költemények, az első regények, istenek, királyok és hősök kalandjait beszélték el. Manapság a nagyságot másképp fogjuk fel, akár a legkisebbről is lehet szó, a fő csak az, hogy egyéniség legyen (c'est d'être profondément quelqu'un, n'importe qui, l'être le plus humble). A mai realista irány ép az apró emberek sorsa felé fordul különös érdeklődéssel. »Napjaink művészete mindinkább democratikus lett« — sőt és itt rejlik a veszedelem — manapság már odajutott, hogy »a romlott emberek társadalmát elébe tegye a becsületes emberekének« (preferer la société des vicieux à celle des honnêtes gens). *A sociabilitas ily túlságos kitágítása ártalmára van a társadalmi ösztönök tisztaságának.* Vannak irodalmi irányok, melyek egyenesen »az *insociabilisek*, a megbomlottak, az idegbajosok, a bolondok és gonosztevők iránt akarják felkelteni sympathiánkat« (de nous faire sympathiser avec les *insociables*, avec les déséquilibrés, les névropathes, les fous, les délinquents) s így »a művészeti sociabilitas oly túlságba jut, hogy magát a társadalmi és erkölcsi köteleket meglazítja« (l'excès de sociabilité artistique aboutit à l'affaiblissement même du lien social et moral).

Hasonló veszély, mely a realismus irányában fejlődő művészetünket fenyegeti, az, amelyet Guyau *trivialismus*-nak nevez. A nemes értelemben vett realismus szerinte homlokegyenest ellenkezője a trivialismusnak. Az igazi realismus kerülni fogja ezeket az elkoptatott, fárasztó, sőt olykor visszataszító kapcsolatokat. A realismus művészete ép abból áll, hogy sokszor a legkevésbé költői dolgoknak is felfedezze költői oldalát. Annak az utcának, hozza fel például Guyau, melynek kövezetén úgyszólván minden követ ismerek, nehezebb költészetét velem éreztetni, mint valami olasz vagy spanyol utczácskáét vagy valami

exotikus ország félreeső zugáét. »Arról van szó, hogy fonnyadt érzéseknek adjuk vissza üdeségét« (il s'agit de rendre de la fraîcheur à des sensations fanées), a megszokottban, a mindennapi életben, a régiben találjuk meg az újat, a váratlant, az üdét, a frisset. Így mintegy ki kell mélyíteni a valóságot, a felületen tovább kell hatolnunk, vagy térben és időben távolítanunk kell a dolgokat, s akkor sympathiánk is nagyobb lesz. Az emlék emel, nagyít s itt az emlékek aestheticáját advánr egész költői lendület vesz rajta erőt. Az emberi sociabilitas még az élettelen dolgokra is kiterjed, még a természetbe is beleolvassa a művész s ezt hívja Guyau a természet Sympathikus lelkessé tételének (Inanimation sympathique de la nature). Itt egész történetét vázolja a természet iránti vonzalomnak, a természet szeretetének, mely ép újabb irodalmunkat jellemzi.

Bevégezvén az első részben az elvek ismertetését, a második részben ezeknek alkalmazását mutatja meg példaképpen a jelenkori művészetet vizsgálva sociologiai szempontból. Ránk nézve az elvek ismertetése volt a fő s így e példával hamarabb végezhetünk.

Először napjaink pszichologiai és sociologiai regényét veszi szemügyre. »Az újkori regény elsősorban pszichologiai és sociologiai«; jellemző ez a művészet fejlődésére. Zola Balzac-kal együtt a regényt »társadalmi eposz«-nak tekinti. És csakugyan az írott művek, mondja Guyau, a társadalom kifejezői, a hőskori Görögország eposzokat ír, a XIX. századbeli Franciaország regényeket. A regény, mondja, *cselekvényeket* beszél el összefüggésben a jellemekkel, amelyek művelték és a *társadalmi környezettel*, amelyben lefolytak. A mai regény csupa pszichologiai elemzésekből áll, amelyek általános emberi, társadalmi elmékedésekre vezetnek. Az igazi regény »sűrített és rendszerezett történetírás«, a minimumra redukálja azokat a kiszámíthatatlan körülményeket, melyek az emberi akaratot végzettszerűleg korlátozzák, terveit megghiúsítják, így »emberiesített történetírás« (l'histoire *humanisée*) az ily regény. Ideális világában az egyént cselekvéskörének kedvezőbb környezetbe helyezi s így egyszerűsített alakban mutatja fel a társadalmi törvényeket. A naturalista regény bármily közömbös, rideg, részrehajlatlan akar is lenni, Sympathikus alakok helyett antipathikusokat keresvén, ép ezáltal már részrehajlóvá lesz. Zola a *verseny*t, az életre-halálra való általános versengést festi, a naturalisták a romlott, furcsa, szörnyszerű alakokat veszik elő, elfelejtik, hogy

mások is vannak s az önző verseny mellett békés társadalmi együttműködés, *cooperatio* is van.

Azután az újabb francia költészetben mutatja ki a társadalmi, bölcselmi gondolatokat A költészetnek társadalmi rendeltetése, hivatása van. A költő nemcsak versfaragó, hanem társadalmi vezetője ép kifejezett érzései útján a nemzetnek. Így vizsgálja Lamartine-t, Vigny-t, Musset-t, de különös előszeretettel Hugo Victor-t, aki kora társadalmi eszméinek elsőrangú szószólója, apostola volt. Hugo nemcsak a képzelet embere, hanem mély gondolkodó is volt. Aztán Sully-Prudhomme-ot és Leconte de Liste-t veszi szemügyre.

Ezek után a stylusra alkalmazza sociológiai felfogását. Herbert Spencer-rel szemben, a ki a »legcsekélyebb erő- és figyelemfogyasztás«-t tekinti a stylus elvének, Guyau a *sympathia* közlekedésének (*communication sympathique*), az esztetikai sociabilitásnak (*sociabilité esthétique*) eszközét látja a stylusban, melynek elve, szerinte, a költői *suggestio*. Részletesen vizsgálja a költői képeket, *rhythmus*t. A képeknél különösen az egyes érzéki képek felcserélését másfajta érzéki képekkel: a *transpositiókat*, mint a hogy nevezi. A vers költői stylusa is, a szépprózáé is ily *suggestiv* tényezője az általános *sympathiának*.

Végül a *decadenseknek* nevezett irodalmi termékeket vizsgálja sociológiai szempontból. Magyarozatát abban találja, hogy a bűn rendesen a szenvedély eredménye, a szenvedély pedig ragadós s így fejlődött ki az ezeknek festése iránt való előszeretet a *decadensek* iskolájában. Ép oly érdeklődéssel fordul ez iskola a lelkileg meghasonlottak, az erkölcsileg nyomorultak, betegek, az idegbajosok alakjai felé. A betegség ragadós s ép azért nagy veszedelmet rejt magában ez irodalmi iskola, mely alapján véve társadalomellenes: *insociabilis*. És mint Guyau mondja: »újabb irodalmunk legsúlyosabb hibái közzé kell számítanunk, hogy minden nap jobban népesíti be a pokolnak azt a körét, a hol azok vannak, Dante szerint, a kik életükben »sírtak, mikor vidámak lehettek volna«.

Ha Guyau felfogását, mint esztetikai felfogást tekintjük, elődei után, a kik eleinte az *objectiv aesthetikát* művelték, amely azt vallotta tudniillik, hogy a szép *objectiv* valóság s aztán azok után, a kik a *subjectiv aesthetikát* hirdették (Kant), hogy tudniillik a szép *subjectiv* érzés és ezért relatív, Guyau a *sociológiai aesthetika alapvetője*.

Ha megint sociológiai *szempontból* tekintjük, akkor Guyau

e munkája a *legelső*, a mely ily részletesen s ily mélyrehatóan foglalkozott a művészettel sociologiai szempontból. Magának a művészetnek, *a művészet mivoltának is sociologiai felfogását hirdette*, Sőt annál fontosabbnak tekintette a művészet befolyását, hovatovább gyöngül napjainkban a vallásos hit s tünedezik a felső osztályokban, hogy azután lassú átragadás útján az alsókból is eltűnjék Guyau felfogása szerint Ezt a tünedező sociabilizáló tényezőt, a mely az általános társadalmi együttérzés élesztője, pótolni, helyettesíteni a művészet van hivatva, amely az esztétikai érzések, a költői suggestia útján még hatalmasabban képes erre a vallásnál. *A művészet tehát Guyau szerint pótolni van hivatva a vallást, mint tünedező élesztőjét az általános társadalmi együttérzésnek.* Az emberiség boldogsága, jóléte függ tőle. A nagy költők, a nagy művészek a tömeg oly vezérei, akár a prédikátorok: *dogmátlan társadalmi vallás papjai.* Az igazi költő egy kissé prófétának, papnak érzi magát, mondja Guyau, s talán nincs igaza? Minden nagy ember, folytatja, gondviselésnek érzi magát, mert érzi saját lángelméjét.

*A társadalmi békés együttműködéshez szükséges általános társadalmi együttérzés, a társadalmi sympathia, az élet iránt felbuzduló szeretetnek ápolója, élesztője, leghatékonyabb suggestív tényezője* — se tekintetben a vallást is túlszárnyalja — *a művészet.* Ezt a vezérgondolatot fejezi ki Guyau sociologiai művészetfilozófiája. Ezt fejezte ő ki a maga őszinte, egyenes, melegen érző, izgékony lelkével, jól idézi Fouillée reá magának Guyaunak versét, aki bölcselkedő versekből is hagyott hátra egy kötetet:

Droit comme un rayon de lumière,  
Et comme lui vibrant et chaud.

Mitha csak magáról dalolta volna. A fenti vezérgondolatnak ily hű kifejezője az itt ismertetett könyv, mely azok közé a könyvek közé tartozik, melyekről Guyau maga úgy szólt, hogy olyanok mint a nyitott szem, melyeket be nem csuk a halál s a melyben egy emberi lény legmélységesebb gondolata mindig látható a napsugárban.

*Dr. Pekár Károly.*